

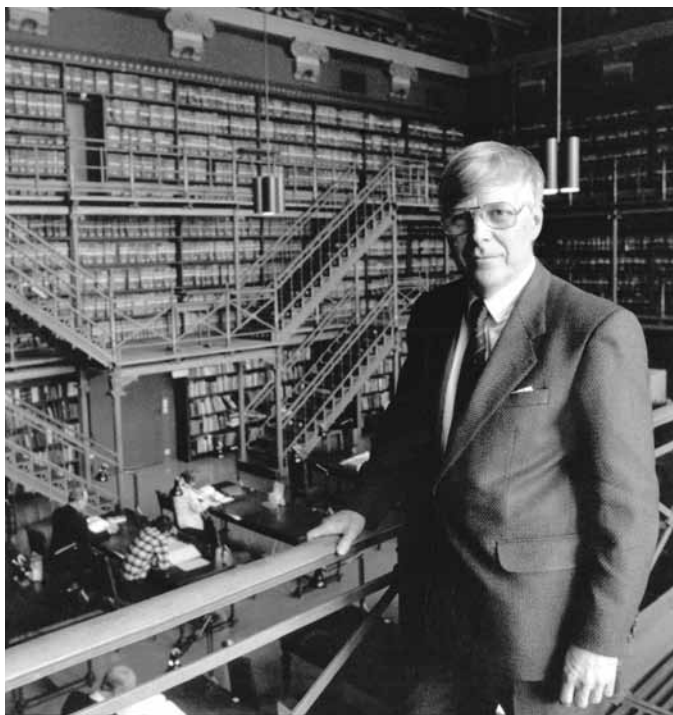

Veikko Litzen in memoriam

Arkistolaitoksen emerituspääjohtaja, Turun yliopiston kulttuurihistorian ensimmäinen professori Veikko Litzen kuoli 17. tammikuuta 2011 Roomassa äkilliseen sairauskohaukseen. Hän oli 77-vuotias, syntynyt 1. joulukuuta 1933 Helsingissä.

Veikko Litzen pääsi ylioppilaaksi Helsingin normaalilyseosta 1953 ja ryhtyi opiskelemaan yleistä historiaa Helsingin yliopistossa. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi 1961 ja lisensiaatiksi 1968. Tohtoriksi Litzen väitteli vuonna 1974 teoksella *A War of Roses and Lilies: The Theme of Succession in Sir John Fortescue's Works*. Historianopintojen rinnalla Litzen työskenteli arkistolaitoksen palveluksessa, Helsingin kaupunginarkistossa 1962–1963, Valtionarkistossa avustajana ja arkistonhoitajana 1962–1972, Turun maakunta-arkiston hoitajana 1973, Valtionarkiston tutkimusosaston johtajana ja arkistoneuvoksena 1973–78 sekä Valtionarkiston, myöhemmän Kansallisarkiston pääjohtajana 1987–1996. Pääjohtajan tehtävästä Litzen jäi eläkkeelle vuonna 1996.

Arkistotyön lisäksi Veikko Litzen teki merkittävän uran yliopistopettajana ja -tutkijana. Jo opiske-

Veikko Litzen Valtionarkiston tutkijasalissa 1987. Suomen Kuvapalvelu / Kari Pullinen.

luaikanaan Litzen innostui kulttuurihistoriasta. Tärkeä virikkeiden antajana oli Eino E. Suolahti, joka vaikutti merkittävästi suomalaisen kulttuurihistoriallisen tutkimuksen vaiheisiin, niin esseistinä ja tutkijana kuin kustantajanakin. Innoitusta tarjosi myös kirjallisuus. Myöhemmin Litzen muisteli:

”Tentittyäni opiskelijana Egon Friedellin *Uuden ajan kulttuurihistorian* koin kulttuurihistorian sekä

Suomen että yleisen historian – sellaisia kuin ne olivat 1950-luvulla – vastakohtana. Maailma aukeni Shakespeareen liittyneen proseminaariryön myötä, mutta koko laajuudessaan vasta Ranskan romaanisia ja goottilaisia katedraaleja kierrellessä. Syntyi jonkinlainen kokonaiskuva Länsi-Euroopan maailmasta myöhäisemmällä keskiajalla – ja *Keskiajan kulttuurihistoria*. Olin löytöretkeilijän intoa täynnä.”

Litzen luennoi keskiajan kulttuurihistoriasta Tampereen ja Helsingin yliopistojen lisäksi Teknillisen korkeakoulun arkkitehtias-tolla. Luentojen pohjalta syntyi vuonna 1974 teos *Keskiajan kulttuurihistoria*, ensimmäinen suomenkielinen yleisesitys aiheesta. Samaan aikaan oli jo tiedossa, että Turun yliopistoon perustetaan kulttuurihistorian oppituoli. Virka syntyi vuonna 1972, mutta täyttöprosessi osoittautui monivaiheiseksi. Litzen haki virkaa ja sai lopulta nimityksen professuurin ensimmäiseksi vakinaiseksi haltijaksi vuonna 1978. Tässä tehtävässä Litzen toimi vuoteen 1987 asti.

Turkulaisen kulttuurihistorian kehitykseen Litzen jätti vahvan kädenjäljen. Kun Turun yliopiston humanistinen tiedekunta linjasi oppituolin tieteellistä sijaintia, opetus- ja tutkimusala määriteltiin ”länsimaiden oppi- ja tyylihistoriaksi”, mutta Litzen suuntasi kohti laajempaa kulttuurin käsitettä. Ratkaisua oli myöhemmän kehityksen kannalta tärkeä. Kulttuurihistorian opiskelijoille tuli 1980-luvun alussa tutuksi Litzenin määritelmä, jossa kulttuuria ei nähty yhteiskunnan sektorina tai kulttuuristen piirteiden kokoelmana. Määritelmä kiteytyi vuonna 1981 artikkelissa *Kulttuurihistoria on kokonaisvaltaisuutta korostava historia*, jossa Litzen kirjoittaa: ”Kulttuurin muodostavat ne ratkaisut ja toimintatavat, joita ihmiset ovat keksineet ja kehittäneet vastauksena ympäristöstä (laajasti käsitettynä myös sosiaalinen ympäristö, ’muut ihmiset’ mukaan lukien) saamiinsa haasteisiin. Ihmisten tavoiksi muotoutuneet reaktiot ympäristönsä haasteisiin, vastausten kaavat sekä itse vastaukset – niin henkiset kuin aineellisetkin – muodostavat kokonaisuuden, jota sanotaan kulttuuriksi.” Kun tätä määrittelyä vertaa *Keskiajan kulttuurihistoria* -teokseen, muutos on olennainen. Laaja ymmärrys ei 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun tilanteessa ollut

itsestäänselvyys, varsinkin kun ns. kulttuurinen käänne ihmistieteissä oli vielä edessäpäin.

Litzenin erityisenä inohimona oli antiikin ja keskiajan taite, jota hän mielellään pohti luennoillaan. Samalla virisi suunnitelma tutkimuksesta, joka käsittelee roomalaisen ja kristillisen kulttuurin kohtaamista. Ajatus syveni vuosina 1983–1985, kun Litzen toimi Suomen Rooman instituutin johtajana. Litzenin tutkimustyö huipentui teokseen *Tie Nikeaan*, joka valmistui vuonna 2009, pitkän uurastuksen jälkeen. Tavoite oli haasteellinen: kun kristinuskon varhaisvaiheet oli usein esitetty kertomuksena siitä, miten roomalaisista tuli kristittyjä, Litzen halusi kääntää asetelman ympäri ja kysyä, miten kristityt oikeastaan tulivat roomalaisiksi ja miten radikaali uskonnollinen liike muuttui yhteiskuntakelpoiseksi.

Tie Nikeaan -kirja alkaa sanoin: ”Kulttuuri on viljelyä, *cultura*”. Kulttuurin käsitteen klassiset lähtökohdat toistuivat Litzenin kirjoituksissa, vaikka historiantutkimuksen paradigmat ympärillä muuttivatkin. Koska kulttuuri on viljelyä, sitä ei voisi olla ilman viljelijää, ja juuri tällainen hengenviljelijä Veikko Litzen oli itse mitä suurimmassa määrin. Kun häneltä vuonna 1982 kysyttiin, mitkä asiat ovat elämässä tärkeitä, vastaus oli selvä: ”Maa-laaminen. Piirtäminen. Kirjoitan runoja. Myllään maata.”

Veikko Litzen muistetaan innostavana, mukaansa tempaavana luennoitsijana, joka halusi herättää kuulijoissaan uteliaisuuden paitsi menneisyyttä myös kaikkea inhimillistä kohtaan. Hänen opetus-sensa jätti jäljen kokonaiseen sukupolveen, josta kasvoi tutkijoita, kirjailijoita ja taiteilijoita. Opettajan roolin tärkeydestä kertoo sekin, että *Tie Nikeaan* on omistettu nimennomaan opiskelijoille.

Kun *Tie Nikeaan* -teoksen käsikirjoitus alkoi valmistua, Litzen kysyi, voisiko kirjan julkaiseminen tapahtua Turussa. Hän halusi, että

magnum opus näkisi päivänvalon yliopistossa, jossa hän itse oli ollut kulttuurihistorian siemeniä kylvämässä. Näin lopulta tapahtuikin. Kirjan toinen painos ilmestyi kesän 2011 kynnyksellä, ja keskustelu teoksen ajatuksista jatkuu niin historiantutkijoiden kuin filosofien ja teologienkin parissa.

Kun Veikko Litzen täytti 60 vuotta 1. joulukuuta 1993, merkkipäivää juhlistettiin aloittamalla vuosittaiset Veikko Litzen -luennot Turun yliopistossa. Päiväsankari piti itse ensimmäisen puheenvuoron aiheesta ”Konstantinus Suuri, Leni Riefenstahl ja minä”. Kun Litzen vuonna 2008 palasi Tauno Nurmela -salin kateederiin täyt-täessään 75 vuotta, hän luennoi otsikolla ”It Ain’t Necessarily So – kyseenalaistamisesta”. Opetus oli tärkeä, sillä kaiken inhimillisen tiedon lähtökohtana on aiempien totuuksien uudelleen arviointi. Luento kuunnellussa tuntui, että siinä kiteytyi kolme Veikko Litzenin tärkeää piirrettä: innostus historiaan, intohimo kulttuuriin – ja rakkaus Ikuiseen kaupunkiin.

– HANNU SALMI